

स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति, २०७८

१. परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले प्रत्येक नागरिकलाई समानता, सामाजिक न्याय र सामाजिक भेदभावबाट मुक्तिको अधिकार प्रदान गर्दै आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क रूपमा प्राप्त गर्ने एवम् स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँचलाई मौलिक हकका रूपमा समावेश गरेको छ । संविधानले सबै नागरिकलाई समान रूपमा सार्वजनिक सेवा उपलब्ध गराउन राज्यलाई नैतिक एवम् कानुनी रूपले जवाफदेही तुल्याएको छ । संविधानले सामाजिक रूपमा पछाडि परेका महिला, दलित, आदिवासी, जनजाति, खस, आर्य, मधेसी, थारू, किसान, श्रमिक, अपहेलित वर्ग, मुस्लिम, पिछडा वर्ग, अल्पसङ्ख्यक, सीमान्तीकृत, जोखिममा रहेको समुदाय, युवा, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति अथवा शारीरिक वा मानसिक रूपले असक्षम वा पिछडिएको क्षेत्रका व्यक्तिलाई लक्षित वर्गको रूपमा परिभाषित गरी उनीहरूलाई राज्यका हरेक क्रियाकलापमा अर्थपूर्ण सहभागिता र सेवामा समान पहुँच वृद्धिका लागि सशक्तीकरण तथा समावेशीकरणको नीति अख्तियार गरेको छ । नेपाललाई सङ्घीय गणतन्त्रात्मक राज्यको रूपमा रूपान्तरण गर्दै सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको स्पष्ट कार्य जिम्मेवारी र अधिकारसहित शासन प्रणालीको पुनर्संरचना गरेको छ ।

नेपालको संविधानले महिला लगायत बञ्चितमा परेका वर्गका व्यक्तिहरूको स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकार, उनीहरू विरुद्ध हुने विभिन्न विभेद हिंसाबाट संरक्षण, न्याय तथा स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँच र प्राथमिकता दिन मार्ग निर्देश गर्दै शासकीय प्रबन्धका तीनै तहको स्वास्थ्य सम्बन्धी एकल तथा साझा अधिकारको व्यवस्था गरेको छ । संविधानले व्यवस्था गरेको सङ्घीय संरचना, मौलिक हक र मार्गनिर्देशक सिद्धान्त तथा नीति अनुकूल हुनेगरी स्वास्थ्य क्षेत्रको पुनर्संरचना गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । संविधानमा उल्लिखित मौलिक हक तथा संरक्षणका प्रावधान अनुकूल नेपालले महिला विरुद्धका सबै प्रकारका भेदभाव र जातीय भेदभावको अन्त्य गर्न बालबालिका तथा अपाङ्गता भएका व्यक्ति लगायत सीमान्तीकृत समुदायको अधिकारको संरक्षणसँग सम्बन्धित राष्ट्र सङ्घीय महासन्धि तथा अभिसन्धिलाई अनुमोदन गरेको छ । लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणबाट नै मुलुकको समग्र विकासका उद्देश्य प्राप्त गर्न सकिने हुँदा नेपाल सरकारको

“समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” को नारालाई मूर्त रूप दिनेगरी स्वास्थ्य क्षेत्रको लक्ष्य हासिल गर्न समेत यसले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ। नेपालले दिगो विकास लक्ष्य, २०३० हासिल गर्नका लागि लिएको मार्ग चित्र तथा नेपाल स्वास्थ्य क्षेत्र रणनीति (२०७२ - २०७७) ले स्वास्थ्य क्षेत्रको लक्ष्य हासिल गर्नका लागि “कोही पनि छुट्टु हुँदैन (Leaving No One Behind)” भन्ने अवधारणालाई महत्त्वका साथ आत्मसात गरेको छ। यस स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिले सबैका लागि समतामूलक, गुणस्तरीय तथा जवाफदेही आधारभूत स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन बहुपक्षीय दृष्टिकोण अवलम्बन गर्दै समानता, समता तथा सामाजिक न्याय सम्बन्धी अधिकारलाई स्वास्थ्य प्रणालीको सुधारमा समाहित गर्ने लक्ष्य लिएको छ।

१.२ रणनीति परिमार्जनको आवश्यकता र औचित्य: स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति, २०६६ लाई संविधानको व्यवस्था र भावनानुकूल हुने गरी परिमार्जन गर्न आवश्यक रहेको छ ।

- (क) मुलुकको सङ्घीय शासनको ढाँचा, स्वास्थ्य सेवा प्रवाह एवम् स्वास्थ्य तथा सामाजिक क्षेत्रको विकाससंग सम्बन्धित तीन तहको अधिकारको बाँडफाँट सम्बन्धी व्यवस्थासंग लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिलाई सामन्जस्य कायम गर्न ।
- (ख) संविधानमा उल्लिखित हक तथा अधिकार एवम् मानव अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि प्रतिको प्रतिबद्धतासंग रणनीतिलाई आवद्ध तुल्याउन ।
- (ग) दिगो विकास लक्ष्यको प्राप्ति तथा नेपाल स्वास्थ्य क्षेत्र रणनीति (२०७२ - २०७७) का मार्गदर्शन हासिल गर्न योगदान गर्न ।
- (घ) संस्थागत परिवर्तनको प्रक्रियाबाट स्वास्थ्य क्षेत्रमा समताको खाडललाई कम गर्दै सबै नागरिकको स्वास्थ्य सम्बन्धी हक प्राप्तिको अवसर प्रदान गर्न ।
- (ङ) लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी नेपालको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि एवम् प्रतिबद्धतालाई पूरा गर्न ।
- (च) नेपालले दिगो विकास लक्ष्य, २०३० अन्तर्गत स्वास्थ्य तथा लैङ्गिक समता सम्बन्धी उद्देश्य प्राप्तिका लागि अवलम्बन गरेको रणनीतिगत लक्ष्य हासिल गर्न ।
- (छ) दीर्घकालीन सोच सहितको पन्ध्रौँ याजनाको सामाजिक क्षेत्र भित्र पर्ने राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्ति र प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउन ।
- (ज) नेपाल सरकारको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम एवम् बजेट वक्तव्यमा उल्लिखित विषयको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सघाउन ।

१.३ रणनीतिको प्राथमिकताका क्षेत्र

संविधानमा उल्लिखित हक र अधिकार, मार्गदर्शक सिद्धान्त तथा नीतिहरू, राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७६ तथा नेपाल स्वास्थ्य क्षेत्र रणनीति, २०७२-७७ का निर्देशक सिद्धान्तहरू स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा, स्वास्थ्य प्रणालीमा सुधार र बहुक्षेत्रीय उपागममा आधारित रही लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिले स्वास्थ्य क्षेत्रलाई उच्च कार्यसम्पादन भएको क्षेत्रका रूपमा देहायका प्राथमिकता निर्धारण गरेको छः

- (क) समावेशी, गुणस्तरीय तथा जवाफदेही स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गरी बञ्चितमा परेका समूहमा स्वास्थ्य प्रणाली प्रतिको विश्वास वृद्धि गरी आत्मविश्वास बढाउने,
- (ख) सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तह र अन्य विभिन्न क्षेत्रको स्वास्थ्य नीति, संस्थागत संरचना तथा प्रणालीमा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणलाई मूलप्रवाहीकरण गर्ने,
- (ग) लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणलाई समन्वय र सहजीकरण गर्ने तथा यस सम्बन्धी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने गरी स्थानीय तहका सरकारको क्षमता विकास गर्ने,
- (घ) स्वास्थ्य क्षेत्रमा पछाडि परेका समुदायको आधारभूत स्वास्थ्य आवश्यकताको परिपूर्तिका लागि गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक तथा समावेशी पहुँचको माध्यमबाट जवाफदेही संरक्षणात्मक, वितरणात्मक तथा पुनर्स्थापनात्मक न्याय सुनिश्चित गर्ने,
- (ङ) लक्षित समुदायलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा पहुँचका लागि स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकारको माग गर्न सक्ने गरी सशक्त तुल्याउने,
- (च) राष्ट्रिय जनसङ्ख्या नीतिको लक्ष्य "जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्ने" तथा पन्ध्रौँ योजनाको सामाजिक क्षेत्र अन्तर्गतको जनसङ्ख्या तथा बसाइसराइ' को लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्तिसमा सहयोग पुऱ्याउने ।

यस रणनीतिको कार्यान्वयनका लागि अनुसूची-१ मा प्रस्तुत गरिएको अवधारणात्मक ढाँचालाई अनुशरण गर्नुपर्ने छ ।

२. सोच, ध्येय, लक्ष्य तथा उद्देश्य र अवलम्बन गर्ने रणनीति

२.१ भावी सोच, ध्येय र लक्ष्य

राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७६ ले लिएका देहायका भावी सोच, ध्येय तथा लक्ष्य अनुसार जवाफदेही तथा समतामूलक स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका माध्यमबाट सबै जनताको स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार

ल्याउनका लागि योगदान गर्ने लक्ष्य स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिले राखेको छ ।

भावी सोंच

स्वस्थ तथा सुखी जीवन लक्षित सजग र सचेत नागरिक ।

ध्येय

सरकार, निजी क्षेत्र एवम् समुदायको सहकार्य र साझेदारीबाट साधन स्रोतको अधिकतम् एवम् प्रभावकारी परिचालन गरी नागरिकको स्वास्थ्य सम्बन्धी मौलिक अधिकार सुनिश्चित गर्ने ।

लक्ष्य

सबै वर्गका नागरिकका लागि सामाजिक न्याय, समावेशीकरण र सुशासनमा आधारित स्वास्थ्य प्रणालीको विकास र विस्तार गर्दै गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच र उपभोग सुनिश्चित गर्ने ।

२.२ प्रमुख उद्देश्य

स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीतिका प्रमुख उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेका छन्:

१. सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह अन्तर्गत स्वास्थ्य क्षेत्रको नीति, रणनीति, कानून, प्रणाली, योजना, कार्यक्रम, बजेट अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण गर्नु ।
२. स्वास्थ्य सेवामा लक्षित समूहको समतामूलक पहुँच वृद्धि गर्दै आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह तथा उपभोग हुन सक्ने गरी लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई आन्तरिकीकरण गर्नु ।
३. जोखिममा रहेका र बञ्चितमा परेका जनताको स्वास्थ्य सम्बन्धी विशेष आवश्यकता पूरा गरी स्वास्थ्य सेवामा समतायुक्त पहुँच एवम् उपयोग सुनिश्चित गर्न लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु ।

२.३ रणनीति

- २.३.१ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टिकोणबाट स्वास्थ्य क्षेत्रका नीति, रणनीति, योजना तथा बजेट चक्रमा लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण लेखाजोखा तथा विश्लेषण गर्ने पद्धति संस्थागत गर्ने । (१)

- २.३.२ सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको स्वास्थ्य क्षेत्रका नीति, योजना, एवम् बजेट चक्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण गर्ने । (१)
- २.३.३ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरणका लागि सहकार्य र साझेदारी प्रवर्द्धन गर्ने । (१)
- २.३.४ सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संस्थागत संयन्त्रको स्थापना गरी क्रियाशील बनाउने । (१)
- २.३.५ लक्षित समूहमा स्वास्थ्य सेवा माग गर्न सक्ने गरी सशक्तीकरण गरिने र लक्षित समूहमा स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्ने मनोव्यवहारमा सुधार ल्याउने । (२)
- २.३.६ आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सुधारको माध्यमबाट लक्षित वर्गको पहुँच र उपयोगमा वृद्धि गर्ने । (२)
- २.३.७ आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा लक्षित समूहको समतामूलक पहुँच एवम् समान उपयोगको लेखाजोखा तथा विश्लेषण गर्ने । (२)
- २.३.८ आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा लक्षित समूहका लागि उपलब्धता, पहुँच तथा उपयोगमा वृद्धि गर्न सकारात्मक विधि अवलम्बन गर्ने । (२)
- २.३.९ लक्षित समूहको स्वास्थ्य सेवाको आवश्यकताका आधारमा कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन विधि अवलम्बन गर्ने । (३)
- २.३.१० बञ्चितमा परेका र जोखिममा रहेका लक्षित समूहको स्वास्थ्य सम्बन्धी विशेष आवश्यकता पूरा गर्नका लागि लक्षित कार्यक्रम निर्माण गरी सञ्चालन गर्ने । (३)
- २.३.११ बञ्चितमा परेका र जोखिममा रहेका व्यक्तिप्रति लक्षित कार्यक्रमको जवाफदेहितामा वृद्धि गर्ने । (३)
- २.३.१२ लक्षित समूहमा स्वास्थ्य सेवा सुविधा सहज रूपमा पुऱ्याउन सहकार्य र साझेदारीलाई प्रोत्साहन गर्ने । (३)

२.४ कार्यनीति

- २.४.१ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण लेखाजोखा र विश्लेषणका लागि तथ्य एवम् प्रमाणका आधार, विधि तथा प्रक्रियाको विकास गरिनेछ । (२.३.१)

कार्यनीति २.४.१ सम्बन्धित कार्यक्रम

१. सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका नीति, योजना र बजेट चक्रको निर्माण तथा समीक्षा गर्नका लागि लेखाजोखा तथा विश्लेषणको विधि र प्रक्रिया तयार गरी संस्थागत गर्ने ।

२. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण खण्डीकृत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउन स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी मौजुदा सूचना प्रणालीमा समावेश गर्ने ।
३. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण खण्डीकृत स्वास्थ्य प्रतिफलको अनुसन्धान र अनुगमन गर्नका लागि स्वास्थ्य प्रणाली र घरधुरी सर्वेक्षणमा थप विश्लेषण गर्ने ।
४. स्वास्थ्य क्षेत्रको अध्ययन तथा सर्वेक्षणमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सिद्धान्त तथा विषयवस्तुलाई समावेश गर्ने ।
५. सेवाको पहुँच एवम् उपयोगमा समानता नदेखिएमा तथ्य-प्रमाण सङ्कलन गरी सोही आधारमा नीति, रणनीति, कानून, योजना, कार्यक्रम एवम् बजेट लगायत प्रणालीगत सुदृढीकरण गर्ने ।
६. राज्यका तीनै तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी तथ्य-प्रमाण, लेखाजोखा तथा विश्लेषण गर्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

२.४.२ नीति, रणनीति, योजना, मापदण्ड, प्रणाली, संरचना, कार्यक्रम र बजेटमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ । (२.३.२)

कार्यनीति २.४.२ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा परिमार्जन तथा निर्माण गरिने नीति, कानून, निर्देशिका, मापदण्ड तथा प्रोटोकलमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।
२. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कनमा प्राथमिकताको विषयका रूपमा समावेश गरी नतिजामूलक बनाउने ।
३. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी आधारभूत पक्षलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गर्ने ।
४. सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट निर्देशिका अनिवार्य रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
५. “कोही पनि छुट्टु हुँदैन (Leaving No One Behind)” को अवधारणालाई सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको स्वास्थ्य क्षेत्रको वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा लागू गर्ने ।
६. प्रदेश तथा स्थानीय तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति निर्माण गर्न तथा लैङ्गिक परीक्षण गर्न सहयोग गर्ने ।

७. महिला, दलित तथा बञ्चितीकरणमा परेका अन्य समूहको प्रतिनिधित्व राज्यका तीनै तहका सम्बन्धित शासकीय निकायमा सुनिश्चित गराउने गरी लक्ष्य निर्धारण गर्न सहयोग गर्ने ।

२.४.३ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई आन्तरिकीकरण र प्राथमिकतामा राख्न सक्ने गरी स्वास्थ्य जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । (२.३.२)

कार्यनीति २.४.३ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. महिला तथा सीमान्तकृत समुदायका व्यक्तिको समावेशी नेतृत्व तथा योग्यतामा आधारित सहभागिता लगायत लैङ्गिक रूपमा समान र सामाजिक दृष्टिले समावेशी सङ्गठनात्मक संस्कृतिको विकास गराउन सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका क्षेत्रगत नेतृत्व विकास गर्ने ।
२. महिला तथा बञ्चितीमा परेका समुदायलाई रोजगारीको समान अवसर सुनिश्चित गर्न, समान कामका लागि समान तलब, पदस्थापन, योग्यतामा आधारित पेसागत सामर्थ्य हासिल गर्न निरन्तर शिक्षा, वृत्ति विकास तथा पदोन्नतिका अवसर समेत सुनिश्चित गर्ने गरी सम्बद्ध सङ्घीय मन्त्रालय एवम् प्रदेश र स्थानीय तहको कार्यक्रममा समावेश गर्न समन्वय गरी जनशक्ति नीति, प्रणाली तथा कार्यविधि कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
३. महिला तथा लक्षित समुदायका व्यक्तिलाई सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहका स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिमा सहभागी गराउने ।
४. स्वास्थ्य सम्बन्धी प्राज्ञिक कोर्ष तथा प्रशिक्षणको पाठ्यक्रममा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण र लैङ्गिक हिंसा रोकथामको आधारभूत विषय समावेश गर्न प्राज्ञिक तथा तालिम प्रतिष्ठानहरूसँग सहकार्य र साझेदारी प्रवर्द्धन गर्ने ।
५. प्रभावकारी ढाँचा निर्माण एवम् मूल्याङ्कन गरिएका सेवाकालीन तालिम, कार्यविधि निर्देशिका तथा कार्यक्षेत्रका संयन्त्रका माध्यमबाट स्वास्थ्यकर्मीको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी ज्ञान र सीप अभिवृद्धि गर्ने ।
६. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी दक्षता अभिवृद्धिका लागि अभ्यास तथा ज्ञानको सञ्जाल स्थापना गर्ने ।

२.४.४ कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार तथा विभेदजन्य अन्य क्रियाकलाप विरुद्ध शून्य सहनशीलता अपनाइनेछ । (२.३.२)

कार्यनीति २.४.४ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. राज्यका तीनै तहका शासकीय संरचना अन्तर्गतका स्वास्थ्य क्षेत्रको कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहार, लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा लगायतका सबै विभेदपूर्ण व्यवहार अन्त्य गर्नका लागि राष्ट्रिय कानूनसँग सामञ्जस्य हुने गरी आचारसंहिता निर्माण गरी लागू गर्ने ।
२. यौनजन्य दुर्व्यवहार तथा अन्य कुनै पनि भेदभावपूर्ण अवस्था सिर्जना हुन नदिन आवश्यक उपाय अवलम्बन गर्ने र सोसँग सम्बन्धित गुनासो तथा उजुरीको व्यवस्थापन गर्ने निष्पक्ष तथा प्रभावकारी संयन्त्र निर्माण गर्ने ।
३. लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा, यौनजन्य दुर्व्यवहार तथा अन्य लैङ्गिक तथा सामाजिक विभेदपूर्ण व्यवहारसँग सम्बन्धित राष्ट्रिय कानुनी व्यवस्था र अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको बारेमा कर्मचारीहरूलाई सुसूचित र शिक्षित तुल्याउने ।

२.४.५ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरणका लागि सहकार्य र साझेदारी गर्न सबल वातावरण निर्माण गरिनेछ । (२.३.३)

कार्यनीति २.४.५ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा सरकारी निकाय, नागरिक समाज तथा निजी क्षेत्रको साझेदारीमा स्वास्थ्य क्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरणको लागि सबल नीतिगत वातावरण निर्माण गर्ने ।
२. समावेशी तथा समतामूलक स्वास्थ्य सेवाका लागि सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको लगानी बढाउन साझेदारीमा कार्य गर्ने ।
३. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरणलाई प्रभावकारी बनाउन सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा सहकार्य र साझेदारी क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
४. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरणका लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह, नागरिक समाज, विकासका साझेदार तथा सरोकारवालाबीच ज्ञान, सीप र अनुभवको आदान प्रदान गर्ने ।

२.४.६ स्वास्थ्य क्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण गर्न सहकार्यलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । (२.३.३)

कार्यनीति २.४.६ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरणलाई प्रभावकारी बनाउन प्रदेश- प्रदेशबीच, स्थानीय तहहरूबीच तथा प्रदेश र स्थानीय तह बीच आवश्यक ज्ञान, सीप र असल अभ्यासको आदान प्रदान गर्न सहकार्यात्मक प्रणालीको विकासका लागि पर्याप्त साधन स्रोत उपलब्ध गराउने तथा जिम्मेवारीको व्यवस्था गर्ने ।

२. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण विषयलाई मूलप्रवाहीकरण गर्नका लागि सरोकारवालासँग सहकार्य गर्ने जिम्मेवार संस्थागत संयन्त्र तथा सम्पर्क व्यक्तिको क्षमता विकास गर्ने ।
३. समावेशी तथा समतामूलक स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन सामाजिक रूपमा वञ्चितीमा परेका समूहमा केन्द्रित भई कार्यक्रम सञ्चालन गर्नका लागि सबै निजी क्षेत्रका स्वास्थ्य संस्थालाई प्रोत्साहन गर्ने ।

२.४.७ प्रदेश तथा स्थानीय तहमा स्वास्थ्य क्षेत्र सम्बन्धी लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नेतृत्व, समन्वय र सहजीकरणको संयन्त्रलाई समन्वयात्मक रूपमा प्रभावकारी बनाइनेछ । (२.३.४)

कार्यनीति २.४.७ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. प्रदेश तथा स्थानीय तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संस्थागत संयन्त्र स्थापना गर्न सहजीकरण र अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
२. प्रदेश तथा स्थानीय तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संस्थागत संयन्त्र स्थापना, नेतृत्वको नियमन, समन्वय र सहजीकरणका लागि निर्देशिका तयार गर्ने ।

२.४.८ सबै तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी संयन्त्रको क्रियाशीलता बढाइनेछ । (२.३.४)

कार्यनीति २.४.८ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. स्थानीय तहका लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संस्थागत संयन्त्रको काम कारबाहीलाई प्रभावकारी तुल्याउन कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन पद्धतिलाई अवलम्बन गर्ने ।
२. सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई योजना तर्जुमा, समीक्षा तथा कार्यक्रम निर्माणमा एकीकृत गर्न लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संस्थागत संयन्त्रका सदस्यहरूलाई तथ्य प्रमाण, प्राविधिक सहयोग, सुपरीवेक्षण तथा निर्देशन सम्बन्धी सहयोग उपलब्ध गराई सशक्तीकरण गर्ने ।
३. प्रदेश तथा स्थानीय तहका लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी संस्थागत संयन्त्रलाई मन्त्रालयले प्राविधिक तथा व्यवस्थापकीय सहयोग उपलब्ध गराउने ।
४. प्रदेश तथा स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिहरूलाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण विषयमा अभिमुखीकरण गर्ने ।
५. राज्यका तीनै तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी असल अभ्यासको दस्तावेजीकरण गरी आदान-प्रदान गर्ने ।

२.४.९ सबै तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धति सुदृढ गरिनेछ । (२.३.४)

कार्यनीति २.४.९ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. कार्यगत तहमा सुपरीवेक्षण, कार्यविधि, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण निर्देशिका तयार गर्ने र कर्मचारीलाई अभिमुखीकरण गर्ने ।
२. राज्यका तीनै तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि नतिजामूलक सूचकको विकास गर्ने ।
३. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको प्रभावकारिता मापनका लागि प्रदेश तथा स्थानीय तहमा सहभागितामूलक लेखाजोखा पद्धति अवलम्बन गर्ने ।

२.४.१० तथ्य र प्रमाणलाई उपयोग गरी समताको दृष्टिकोणबाट सम्बोधन गरिनेछ । (२.३.४)

कार्यनीति २.४.१० सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरणको प्रभावकारिता तथा नतिजाको अध्ययन र कार्यमूलक अनुसन्धान गर्ने ।
२. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरणको प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्नका लागि लक्षित समूह र सरोकारवालासँग योजना बनाइ पृष्ठपोषण प्राप्त गर्ने ।
३. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण खण्डीकृत स्वास्थ्य-सम्बन्धी आधाररेखा सूचना अद्यावधिक गर्ने ।
४. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण खण्डीकृत तथ्याङ्क विश्लेषणको आधारमा योजना तर्जुमा गर्ने र खण्डीकृत तथ्याङ्कलाई निर्णय प्रक्रियामा प्रयोग गर्ने ।

२.४.११ लक्षित समूहमा प्रवाह गरिने आधारभूत गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी व्यवस्थामा अधिकारमा आधारित मापदण्डको विकास तथा कार्यान्वयन गरिनेछ । (२.३.४)

कार्यनीति २.४.११ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. लक्षित समूहले स्वास्थ्य अधिकारको उपभोगमा भोग्नु परेका बाधा तथा अड्चनको पहिचान र विश्लेषण गर्ने ।

२. लक्षित समूहमा प्रवाह गरिने आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा अधिकारमा आधारित मापदण्ड लागू गर्ने ।
३. लक्षित समूहमा आधारभूत गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्नका लागि आवश्यक पर्ने औषधि, उपकरण एवम् सहायक सामग्रीको खरीद तथा आपूर्ति व्यवस्था तथा अन्य गुणस्तर सम्बन्धी मापदण्डमा सुधार गर्ने ।

२.४.१२ लक्षित समूहको स्वास्थ्य अधिकार सम्बन्धी कानुनी संरक्षणको व्यवस्था गरिनेछ । (२.३.४)

कार्यनीति २.४.१२ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. उच्च जोखिममा रहेका लक्षित समूहको स्वास्थ्यसम्बन्धी जोखिमको लेखाजोखा तथा विश्लेषण गर्ने ।
२. लक्षित समूहको अधिकार संरक्षण र संवर्द्धन गर्नका लागि कानुनी व्यवस्थामा परिमार्जन गर्ने तथा सामन्जस्य कायम गर्ने ।
३. मानसिक स्वास्थ्यसम्बन्धी समस्या भएका व्यक्तिको संरक्षण गर्न तथा अधिकारको प्रवर्द्धन गर्न स्वास्थ्योपचारसम्बन्धी सङ्घीय कानुनको परिमार्जन वा नयाँ कानुनको निर्माण गर्ने ।
४. लक्षित समूहको पर्याप्त स्वास्थ्य संरक्षण सुनिश्चित गर्नका लागि विद्यमान स्वास्थ्य बिमा सम्बन्धी कानुनमा सुधार गर्ने ।

२.४.१३ लक्षित समूहलाई स्वास्थ्य अधिकार सम्बन्धी विषयमा सु-सूचित गरिनेछ । (२.३.५)

कार्यनीति २.४.१३ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. लक्षित समूहको अधिकारसम्बन्धी विषयमा सचेतनाका लागि स्थानीय समुदायमा आधारित संस्थाहरूलाई परिचालन गर्ने ।
२. लक्षित समूहको स्वास्थ्य सेवाको अधिकारसम्बन्धी विषयमा सुसूचित गर्न सञ्चारका विभिन्न माध्यमको उपयोग गर्ने ।
३. लक्षित समूहमा समतामूलक रूपमा गुणस्तरीय सेवा उपलब्ध नगराउने सेवा प्रदायकमाथि कारवाहीको प्रावधान सहितको स्वास्थ्य सेवा बडापत्र जारी गर्ने र कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने ।

२.४.१४ लक्षित समूहको स्वास्थ्य सेवा खोज्ने मनोव्यवहारमा सुधार गर्नका लागि विभिन्न उपाय कार्यान्वयनमा ल्याउने तथा स्वास्थ्य समस्याको स्थानीय समाधानका उपायको प्रवर्द्धन गरिनेछ । (२.३.५)

कार्यनीति २.४.१४ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. स्वस्थ रहने व्यवहार र प्रचलनमा सुधार गर्न, खतराजन्य सामाजिक तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवहारलाई अन्त्य गर्न, उत्थानशीलता बढाउन तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी बाधा अड्चनहरूलाई समाधान गर्न स्थानीय तौरतरिकालाई सघाउन, स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी जागरण तथा उपयोगमा वृद्धि गर्न सामाजिक परिचालन तथा व्यवहार परिवर्तन-लगायतका अन्य हस्तक्षेपकारी उपाय कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
२. लक्षित समूहको सशक्तीकरणका लागि सूचना सञ्चार, सामाजिक तथा परम्परागत सञ्चारका साधन तथा अन्य सञ्चारका प्रणालीलाई परिचालन गर्ने ।
३. विभेदपूर्ण व्यवहार र लैङ्गिक हिंसालाई प्रेरित गर्ने प्रकारका कुरीति तथा हानीकारक अभ्यास मूल्य, मान्यताको रोकथाम गर्न अभियानमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

२.४.१५ लक्षित समूहको नेतृत्व क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । (२.३.५)

कार्यनीति २.४.१५ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. स्वास्थ्य सेवाका लागि अधिवाचन तथा स्थानीय तहको स्वास्थ्य क्षेत्रको सुशासनमा महिलाको नेतृत्व विकास गर्ने र महिला तथा सीमान्तकृत समुदायको सहभागिता बढाउने ।
२. महिला, सीमान्तकृत तथा बञ्चितिकरणमा परेका समूहको सबै तहका स्वास्थ्य संस्थाको नियमन तथा व्यवस्थापनमा सक्रिय सहभागिताका लागि सक्षम बनाउन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
३. बञ्चितिकरणमा परेका समुदायमा रहेका व्यक्तिका पढेलेखेका छोरीहरूलाई स्वास्थ्यकर्मी हुनका लागि आवश्यक पर्ने औपचारिक प्राविधिक स्वास्थ्य तथा चिकित्सा शिक्षा उपलब्ध गराउन छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने ।

२.४.१६ लक्षित समूहको अधिकारमा आधारित सेवाप्रवाह गर्न सक्ने गरी सेवा प्रदायकको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । (२.३.६)

कार्यनीति २.४.१६ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. महिला, अतिगरीब, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा सीमान्तकृत समुदायका व्यक्तिको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न सक्ने गरी स्थानीयस्तरमा कार्यरत स्वास्थ्य संस्थालाई अधिकार र जिम्मेवारी प्रदान गर्ने ।
२. लक्षित समूहको स्वास्थ्य सेवाको आवश्यकता सम्बन्धी सूचना र तथ्याङ्कको उपयोग गर्न सक्ने गरी स्वास्थ्य सेवा प्रदायकको क्षमता सुदृढ गर्ने ।

३. माथिल्लो तहका स्वास्थ्य संस्थासँगको प्रेषण प्रणाली सुदृढ बनाउने र प्रेषण सेवा सुविधामा लक्षित समूहको पहुँच वृद्धि गर्ने ।
४. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणमैत्री स्वास्थ्योपचार सेवा प्रदान गर्न स्वास्थ्यकर्मीलाई मौद्रिक तथा गैरमौद्रिक प्रोत्साहन उपलब्ध गराई समुदायको गुनासोलाई सम्बोधन गर्न व्यवस्थापन क्षमता सुदृढ गर्ने तथा अनुगमनको कार्यका लागि उत्प्रेरित तुल्याउने ।

२.४.१७ आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक र समावेशी पहुँचको विश्लेषण गरी “कोही पनि छुट्टुनु हुँदैन (Leaving no one behind)” को अवधारणालाई सुनिश्चित गरिनेछ। (२.३.७)

कार्यनीति २.४.१७ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. लक्षित समूहको स्वास्थ्य सेवा उपयोगमा विद्यमान असमानता, भौगोलिक अवस्थिति एवम् अन्तरनिहित कारणहरूको विश्लेषण गर्ने ।
२. स्थान विशेष तथा भूगोलका कारण सेवा पुग्न नसकेका समूह एवम् क्षेत्रमा सेवा सुविधा पुऱ्याउने विधि तथा उपयुक्त कार्यक्रमको पहिचान गर्ने ।
३. स्वास्थ्य सेवामा समतामा रहेको अन्तरको लेखाजोखा र विश्लेषण गर्ने तथा त्यस्तो अन्तर कम गर्न सेवा प्रवाह प्रणाली निर्माण गर्न सेवा प्रदायक तहमा क्षमता विकास गर्ने ।

२.४.१८ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संवेदनशील हुने गरी स्वास्थ्य सूचना प्रणालीको सुदृढीकरण गरिनेछ। (२.३.७)

कार्यनीति २.४.१८ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. लक्षित समूहको स्वास्थ्य स्थिति तुलनात्मक रूपमा स्पष्ट देखिने गरी विद्यमान स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना प्रणालीको उपयुक्तता र पर्याप्तताको अध्ययन गरी परिमार्जन गर्ने ।
२. स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीबाट हुने प्रतिवेदन पद्धतिलाई समता एवम् समावेशिताका आधारमा परिमार्जन गर्ने ।
३. लक्षित कार्यक्रमबाट प्रवाह हुने स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी सूचना स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली तथा स्थानीय तहको सेवाप्रवाह सम्बन्धी योजनामा एकीकृत गरी प्रतिवेदन गर्ने व्यवस्था लागू गर्ने ।
४. स्वास्थ्य सेवाको सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन निर्देशिका एवम् परीक्षण सूची (चेकलिष्ट) लाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बनाउने ।

५. स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली तथा अन्य स्रोतबाट प्राप्त हुने सूचनाको विश्लेषण गरी सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा सेवा पुग्न नसकेका समूहको पहिचान गर्ने ।
६. सङ्घ तथा प्रदेश तहको कार्यकारी व्यवस्थापनमा महिला/पुरुष सहभागिताको अनुपात, मध्यमस्तरीय व्यवस्थापनमा महिलाहरूको पदपूर्तिको अनुपात तथा अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्थाका पदहरूमा महिलाहरूको पदपूर्तिको अनुपातजस्ता लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सूचकको अनुगमन तथा मापन गर्नका लागि जनशक्ति सम्बन्धी तथ्याङ्कको सङ्कलन र विश्लेषण गर्ने ।
७. परिमार्जित स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको दक्षतापूर्वक सञ्चालन गर्नका लागि जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ।

२.४.१९ लक्षित समूहमा जाने आधारभूत स्वास्थ्य सेवालार्ई समतामूलक पहुँच तथा समावेशी सेवा प्रवाह सुनिश्चित गर्न सकारात्मक विभेदको उपाय अवलम्बन गरिनेछ । (२.३.८)

कार्यनीति २.४.१९ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. स्वास्थ्य सेवालार्ई लक्षित समूहको पहुँचमा पुऱ्याउनका लागि सम्भाव्यताका आधारमा सकारात्मक कार्यको पहिचान गर्ने ।
२. आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा समान तरिकाको पहुँच एवम् उपयोगमा वृद्धि गर्नका लागि गरिने कार्यक्रमको तर्जुमा र कार्यान्वयनमा महिला, गरीब, सीमान्तीकृत तथा जोखिममा रहेका समुदायलार्ई प्राथमिकता दिने गरी विधि अवलम्बन गर्ने ।
३. सकारात्मक विभेदका कार्यक्रम कार्यान्वयन गरी स्वास्थ्य सेवालार्ई लक्षित समूहको पहुँचमा पुऱ्याउने ।

२.४.२० दूर्गम र विकट क्षेत्रका व्यक्तिका लागि मूलप्रवाहका स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन विशेष उपाय अपनाइनेछ । (२.३.८)

कार्यनीति २.४.२० सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. आधारभूत स्वास्थ्य सेवाले समेट्न नसकेका दूर्गम र विकट क्षेत्रको नक्साङ्कन गर्ने ।
२. स्वास्थ्य सेवामा दूर्गम र विकट क्षेत्रका जनताको पहुँच तथा सेवाको उपयोगको स्थितिको विश्लेषण गर्ने ।
३. स्वास्थ्य सेवामा दूर्गम र विकट क्षेत्रका लक्षित समूहका व्यक्तिको पहुँच बढाउन विशेष रणनीति तथा कार्यक्रम निर्माण गरी लागू गर्ने ।
४. स्वास्थ्य सेवाको पहुँच नपुगेका दूर्गम र विकट क्षेत्रमा सेवाप्रवाह गर्ने घुम्ती र अस्थायी संयन्त्र उपयोगमा ल्याउने ।

५. लक्षित समूहको समावेशी पहुँच तथा उपयोग सुनिश्चित गर्न बहुपोषण कार्यक्रममा परिमार्जन गर्ने ।

२.४.२१ लक्षित वर्गको लागि प्रदान गरिने सेवाको प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्न सेवा प्रदायकहरूलाई सक्षम एवम् जवाफदेही बनाइनेछ । (२.३.८)

कार्यनीति २.४.२१ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. समतामूलक एवम् समावेशी सेवाप्रवाहका लागि स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई जवाफदेही बनाउन अधिकार, साधन स्रोत तथा पूर्वाधार उपलब्ध गराइ समान तथा समावेशी सेवा प्रवाह सुनिश्चित गर्ने ।
२. दूगम र विकट सेवा नपुगेका क्षेत्र एवम् अन्य लक्षित समूहमा स्वास्थ्य सेवाप्रवाह गर्ने कार्यमा संलग्न स्वास्थ्यकर्मीको मनोबल र उत्प्रेरणा वृद्धि गर्न प्रोत्साहनमा आधारित कार्यसम्पादन प्रणाली लागू गर्ने ।
३. स्वास्थ्य जनशक्तिको सञ्चार तथा सहानुभूतियुक्त हेरचाह सीपको विकास गर्ने तथा जस्तोसुकै हैसियतका भएपनि सबै सेवाग्राहीप्रति सम्मान प्रकट गर्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
४. नेपाली भाषा मुख्य माध्यम नभएको क्षेत्रमा स्थानीय भाषा जान्ने स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गर्ने ।
५. दुर्गम तथा विकटक्षेत्रमा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीको वृत्ति विकासमा योगदान पुऱ्याउने कार्यक्रम (छात्रवृत्ति, सेवाकालीन तालीम, पुरस्कार, आदि) को ढाँचा निर्माण गर्ने ।
६. स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको क्षमता विकास गर्ने ।

२.४.२२ बञ्चितमा परेका र जोखिममा रहेका समूहको स्वास्थ्य सम्बन्धी आवश्यकताको विश्लेषण र पहिचान गरिनेछ । (२.३.९)

कार्यनीति २.४.२२ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. प्रदेश एवम् स्थानीय तहमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँचबाट निरन्तर रूपमा वञ्चित तथा विपन्न लक्षित समूहलाई तथ्यका आधारमा पहिचान गर्ने प्रणाली निर्माण गर्ने ।
२. लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी कार्यक्रमको बारेमा सुसूचित गराई सबै लक्षित समूहको स्वास्थ्य सम्बन्धी आवश्यकताको पहिचान गर्ने ।
३. लक्षित कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नका लागि लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संवेदनशील विधि अवलम्बन गर्ने ।

२.४.२३ बञ्चितीमा परेका र जोखिममा रहेका समूहका लागि उपयुक्त कार्यक्रम निर्धारण गरिनेछ। (२.३.१०)

कार्यनीति २.४.२३ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. लक्षित समूहको स्वास्थ्य सम्बन्धी आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न स्वास्थ्य सेवामा पहुँच तथा उपभोगमा भोग्नुपरेका समस्या र समाधानका विषयमा उपयुक्त कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि लागत प्रभावी सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने ।
२. जन्मको बखत बालबालिकामा कुनै दोष तथा खराबी देखिन सक्ने कुराको पूर्व पहिचान गर्न सकिने गरी कार्यक्रमको विकास गर्ने ।
३. बालबालिका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, लैङ्गिक हिंसा पीडित, अशक्त ज्येष्ठ नागरिक तथा असहाय मानसिक रोगीका लागि स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी पूर्वाधार एवम् सेवाप्रवाह सम्बन्धी व्यवस्था पहुँचका आधारमा लेखाजोखा गर्ने तथा निर्देशिका तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
४. आधारभूत तथा अत्यावश्यक स्वास्थ्य सेवामा पहुँच एवम् उपयोग गर्न विपन्न तथा बञ्चितीमा परेका महिलाले सामना गर्नुपरेका अवरोधहरूको समाधानका लागि कार्यक्रमको पहिचान तथा कार्यान्वयनमा पहल गर्ने ।
५. लक्षित समूहका लागि स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गरी लक्षित स्वास्थ्य सेवालाई समतामूलक स्वास्थ्य बिमा योजना विस्तार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
६. निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा प्रेषण स्वास्थ्य सेवामा लक्षित वर्गको पहुँच वृद्धि गर्न स्वास्थ्य सेवा परिचय-पत्रको व्यवस्था लागू गर्ने ।

२.४.२४ खास लक्षित समूहको विशेष स्वास्थ्य आवश्यकतालाई लक्षित गरी स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । (२.३.१०)

कार्यनीति २.४.२४ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. सबै अस्पतालहरूबाट प्रवाह हुने सबै सेवालाई अपाङ्गतामैत्री, महिलामैत्री तथा ज्येष्ठ नागरिकमैत्री बनाउन राष्ट्रिय निर्देशिका तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।
२. सबै लक्षित समूहको परिवारका लागि आधारभूत स्वास्थ्य सेवासम्बन्धी बिमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
३. ज्येष्ठ नागरिक आरोग्य आश्रममा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने ।
४. अपाङ्गता भएका महिलाको प्रजनन अधिकार सम्बन्धी विषयमा सचेतना वृद्धि गर्ने तथा उनीहरूका लागि आवश्यक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने ।

५. अङ्गभङ्ग भएका ज्येष्ठ नागरिक, गम्भीर अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा मानसिक रोगबाट पीडित व्यक्तिका लागि घरदैलो तथा घुम्ती स्वास्थ्योपचार सेवा सञ्चालन गर्ने ।
६. लैङ्गिक हिंसापीडित व्यक्ति तथा मानसिक रोगीका लागि पुनर्स्थापनात्मक स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
७. जन्मजात दोष तथा खराबी भएका, बहिरोपन, अन्धोपन तथा वंशानुगत विकलाङ्गता भएका व्यक्तिलाई स्वास्थ्योपचार सेवा उपलब्ध गराउन सक्ने गरी स्वास्थ्य प्रणालीको क्षमता विकास गर्ने ।
८. आप्रवासी (जलवायु सम्बन्धी, प्रकोप, काम विशेष, आदि) लाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने ।
९. गम्भीर अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ८० वर्षभन्दा माथि उमेर भएका अशक्त ज्येष्ठ नागरिक तथा मानसिक रोगीलाई निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन पर्याप्त हुने गरी विद्यमान स्वास्थ्य बिमाको प्याकेजमा पुनरावलोकन गर्ने ।
१०. जीवनचक्रको अवधारणा अनुरूप स्वास्थ्य सेवालार्ई लक्षित समूहमैत्री तुल्याउन विद्यमान क्षमतामा सुधार गर्ने ।
११. मातृ मृत्युदर घटाउन तथ्यमा आधारित मिडवाइफ्री स्वास्थ्य शिक्षा तथा सेवा लगायत विशेष कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

२.४.२५ सामाजिक सेवा एकाइको संस्थागत क्षमता विस्तार तथा सुदृढ गरिनेछ । (२.३.१०)

कार्यनीति २.४.२५ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. एक सय शैयाभन्दा माथिका सबै सार्वजनिक निजी एवम् सामुदायिक अस्पतालहरूमा सामाजिक सेवा एकाइ स्थापना गर्ने ।
२. सामाजिक सेवा एकाइलाई सबै सामाजिक स्वास्थ्य सुरक्षाको व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गर्न सामाजिक सेवा एकाइको सञ्चालन निर्देशिकालाई परिमार्जन गर्ने ।
३. अस्पतालहरूको सङ्गठनात्मक संरचनामा सामाजिक सेवा एकाइलाई समावेश गरी सोका लागि आवश्यक कर्मचारीको स्वास्थ्य क्षेत्रको मौजुदा जनशक्तिबाट व्यवस्थापन गर्ने ।
४. सामाजिक सेवा एकाइको सेवा व्यवस्थापन क्षमतालाई अपाङ्गता तथा ज्येष्ठ नागरिकमैत्रीसमेत हुनेगरी अभिवृद्धि गर्ने ।
५. सामाजिक सेवा एकाइबाट प्रवाह हुने सेवालार्ई विद्युतिय (Online) प्रतिवेदन प्रणालीमा लैजाने र आधारभूत सूचना तथा तथ्याङ्कलाई स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीसँग आबद्ध गर्ने ।

२.४.२६ विशेष लक्षित समूहका लागि प्रवाह गरिने स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सुधार गर्नका लागि विशेष योजना बनाई आवश्यक पूर्वाधारको व्यवस्था गरिनेछ । (२.३.१०)

कार्यनीति २.४.२६ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, मानसिक रोगबाट पीडित व्यक्ति तथा अन्य लक्षित समूहका लागि उपलब्ध सेवा सम्बन्धी उपयुक्त तथा पर्याप्त पूर्वाधारको विकास गर्नका लागि कार्ययोजना निर्माण गर्ने ।
२. एकसय शैय्याभन्दा माथिका अस्पतालमा अपाङ्गता सम्बन्धी वार्ड स्थापना गर्ने र आवश्यकताका आधारमा शैया सङ्ख्या र सेवा प्रवाह क्षमता विस्तार गर्ने ।
३. एकसय शैय्याभन्दा माथिका अस्पतालमा जेरियार्टिकवार्ड स्थापना गर्ने र आवश्यकताका आधारमा शैया सङ्ख्या र सेवा प्रवाह क्षमता विस्तार गर्ने ।
४. अस्पतालको सामाजिक सेवा एकाइमा असहाय व्यक्ति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, गर्भवती महिला, नवजात शिशुलगायत अन्य लक्षित समूहका लागि सहयोग कक्षको स्थापना गर्ने ।
५. एकसय शैय्या भन्दा माथिका अस्पतालहरूमा मानसिक स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्ने ।
६. सबै अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्थामा एम्बुलेन्स सेवा विस्तार गर्ने ।
७. ग्रामीण स्वास्थ्य क्लिनिकको सेवा विस्तार गर्न तथा लक्षित समूहलाई पायक पर्ने गरी नयाँ क्लिनिक स्थापना गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिने गरी स्वास्थ्य प्रणालीको आवश्यकता र क्षमताको लेखाजोखा गर्ने ।
८. जनताको पहुँच एकदमै न्यून रहेको सरकारी अस्पतालहरूमा तथ्य प्रमाणका आधारमा सामाजिक सेवा एकाइ विस्तार गर्न प्राथमिकता दिने ।
९. शहरी विपन्न एवम् अति गरीब समूहलाई लक्षित गरी शहरी स्वास्थ्य क्लिनिक विस्तार गर्ने ।

२.४.२७ लक्षित कार्यक्रमका लागि नतिजामा आधारित अनुगमन तथा परीक्षण विधिको विकास गरिनेछ ।(२.३.११)

कार्यनीति २.४.२७ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. लक्षित कार्यक्रममा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बजेट निर्देशिका लागू गर्ने ।
२. लक्षित कार्यक्रम तथा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको कार्यान्वयन प्रभावकारिताको सहभागितामूलक समीक्षा र सामाजिक परीक्षण गर्ने ।
३. लक्षित कार्यक्रमको कार्यान्वयन प्रभावकारिताको कार्यमूलक अनुसन्धान गर्ने ।

४. विद्यमान सामाजिक परीक्षण कार्यको प्रभावकारिता अध्ययन गरी सङ्घीय ढाँचा बमोजिम सामाजिक परीक्षण निर्देशिका परिमार्जन गर्ने ।
५. लक्षित कार्यक्रमको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टिकोणबाट प्रभावकारिताको परीक्षण गर्न तथा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहबाट कसले कसरी लाभ प्राप्त गरेको छ भन्ने विषयको परीक्षणका लागि लाभग्राहीले प्राप्त गरेको फाइदाको विश्लेषण (Benefit Incidence Analysis) गर्ने व्यवस्था लागू गर्ने ।
६. लक्षित समूहमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको प्रभाव र असरबारे स्वतन्त्र मूल्याङ्कनको कार्यलाई नियमित गराउने ।

२.४.२८ लैङ्गिक हिंसाबाट प्रभावितका स्वास्थ्य उपचारका लागि एकद्वार सङ्कट व्यवस्थापन केन्द्रको सेवा बिस्तार गरिनेछ । (२.३.११)

कार्यनीति २.४.२८ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. सबै जिल्लास्थित अस्पतालमा लैङ्गिक हिंसाबाट पीडित र प्रभावितको स्वास्थ्योपचारका लागि एकद्वार सङ्कट व्यवस्थापन केन्द्र स्थापना गर्ने ।
२. अस्पतालहरूको सङ्गठनात्मक संरचनामा एकद्वार सङ्कट व्यवस्थापन केन्द्रलाई समावेश गरी मनोसामाजिक परामर्शदातासहित कर्मचारीको दरवन्दी सिर्जना गर्ने ।
३. लैङ्गिक हिंसा पीडित स्वास्थ्योपचारका लागि एकद्वार सङ्कट व्यवस्थापन केन्द्र एवम् पुनर्स्थापना केन्द्रमा स्वास्थ्य सेवाको मापदण्ड तथा प्रोटोकलबमोजिम निःशुल्क रूपमा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने क्षमता विकास गर्ने ।
४. लैङ्गिक हिंसा सम्बन्धी क्लिनिकल प्रोटोकलअनुसार सबै तहका अस्पतालहरूबाट लैङ्गिक हिंसा पीडितलाई सेवा उपलब्ध गराउने ।
५. यौनजन्य हिंसाबाट पीडित व्यक्तिको दिगो पुनर्स्थापना सुनिश्चित गर्न सहयोग प्रदान गर्ने ।
६. एकद्वार सङ्कट व्यवस्थापन केन्द्रबाट प्रवाह हुने सेवाको प्रभावकारिताको मूल्याङ्कन गरी निरन्तर सुधारको पद्धति सुनिश्चित गर्ने ।
७. सबै तहका अस्पतालहरूमा मनोसामाजिक परामर्श सेवा उपलब्ध गराउन तालिम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने ।
८. प्राथमिकतह भन्दा माथिका सबै अस्पतालहरूमा चिकित्साजन्य कानुनी सेवा उपलब्ध गराउन तालिम प्राप्त जनशक्तिको विकास गर्ने ।
९. लैङ्गिक हिंसाविरुद्ध सबै तहमा अभियानमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
१०. लैङ्गिक हिंसा सम्बन्धी एकद्वार प्रतिवेदन पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने ।

२.४.२९ मातृ-शिशु स्वास्थ्य सेवा तथा निःशुल्क प्रजनन स्वास्थ्य एवम् प्रसूति सेवाको उपयोगमा वृद्धि गरिनेछ । (२.३.११)

कार्यनीति २.४.२९ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. सेवा नपुगेका क्षेत्रमा प्राथमिकता दिनेगरी सबै स्वास्थ्य संस्थामा दक्ष प्रसूतिकर्मीको सेवा विस्तार गर्दै लैजाने ।
२. सबै स्वास्थ्य संस्थामा महिला स्वास्थ्यकर्मीलाई आकर्षित गर्न तथा उनीहरूको उपलब्धता सुनिश्चित गराउनका लागि प्रोत्साहनका उपाय लागू गर्ने ।
३. गरिब तथा बञ्चितीमा परेका महिलाहरूमा संस्थागत प्रसूति सेवा उपभोग वृद्धि गर्न माग बढाउने क्रियाकलाप जस्तै: सचेतना बढाउने तथा आउटरिच क्लिनिक सञ्चालन गर्ने ।
४. विपन्न र लाभबाट विमुख महिला (अति गरिब, सीमान्तीकृत, विभेदमा परेका) को प्रजनन स्वास्थ्य सेवामा पहुँच बढाउनका लागि आउटरिच सेवा तथा सामुदायिक परिचालन गर्ने ।

२.४.३० लक्षित समूहको समतामूलक सहभागिता अभिवृद्धि गरिनेछ । (२.३.१२)

कार्यनीति २.४.३० सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. लक्षित कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा लक्षित समूहको समान र समावेशी सहभागिता गराउन प्रोत्साहन गर्ने ।
२. स्थानीयस्तरको स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिमा लक्षित वर्गको समावेशी प्रतिनिधित्वको अवसर सिर्जना गर्ने ।

२.४.३१ लक्षित कार्यक्रममा सरोकारवाला संस्थाबीचको समन्वय तथा सहकार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । (२.३.१२)

कार्यनीति २.४.३१ सँग सम्बन्धित कार्यक्रम

१. स्थानीय तह, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था र स्थानीय समुदायबीचको सहकार्यलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
२. स्वास्थ्यकर्मी र लक्षित समूहबीचको सहभागितामूलक अन्तरक्रिया कार्यक्रमलाई नियमित तुल्याउने ।
३. लक्षित समूहमा स्वास्थ्य सेवा परिचालन तथा प्रवर्द्धन गर्न समुदायमा आधारित सङ्गठनको क्षमता विकास गर्ने ।
४. दूर्गम तथा विकट क्षेत्रका जनतालाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नका लागि निजी क्षेत्रका स्वास्थ्य संस्थालाई प्रोत्साहित गर्ने ।

५. लक्षित समूहको पोषण स्थितिमा सुधार गर्न समन्वय र साझेदारी मार्फत बहुपक्षीय पोषण योजनाको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।

३. रणनीतिको संस्थागत संयन्त्र तथा कार्यान्वयन व्यवस्था र योजना

रणनीति कार्यान्वयनका लागि नीतिगत व्यवस्थाका साथै सरकारका जिम्मेवार निकायले योजना, कार्यक्रम र बजेटमार्फत आन्तरिकीकरण गर्दै मूलप्रवाहीकरण गर्नु पर्दछ। साथै सरकारका तीनै तहले कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संयन्त्रको निर्माण गर्नु पर्नेछः

३.१ स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संयन्त्र

स्वास्थ्य क्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा निर्देशन, समन्वय र सहजीकरणका लागि सहभागितामूलक तहगत संरचनाको संस्थागत व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।

(१) स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण निर्देशन समितिको गठन देहाय बमोजिम गठन गरिनेछः

(क) सचिव, स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालय	-अध्यक्ष
(ख) महानिर्देशक, स्वास्थ्य सेवा विभाग	-सदस्य
(ग) महानिर्देशक, आयुर्वेद विभाग	-सदस्य
(घ) सहसचिव, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय	-सदस्य
(ङ) सहसचिव, महिला बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक मन्त्रालय	-सदस्य
(च) सहसचिव, अर्थ मन्त्रालय	-सदस्य
(छ) सहसचिव, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	-सदस्य
(ज) सहसचिव, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	-सदस्य
(झ) सहसचिव, राष्ट्रिय योजना आयोग	-सदस्य
(ञ) प्रमुख, महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा निर्देशनालय, प्रहरी प्रधान कार्यालय	-सदस्य
(ट) सहसचिव, जनसङ्ख्या व्यवस्थापन महाशाखा, मन्त्रालय	सदस्य-सचिव

उपर्युक्त बमोजिमको समितिमा आवश्यकताअनुसार अन्य मन्त्रालय/निकायका प्रतिनिधिलाई आमन्त्रित गर्न सकिनेछ ।

(२) प्रदेश स्तरीय समन्वय समितिको गठन देहाय बमोजिम गठन गरिनेछ:

(क) निर्देशक, प्रदेश स्वास्थ्य निर्देशनालय	-संयोजक
(ख) प्रहरी नायव महानिरीक्षक, प्रदेश प्रहरी कार्यालय प्रमुख	-सदस्य
(ग) उपसचिव, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय	-सदस्य
(घ) उपसचिव, प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोग	-सदस्य
(ङ) प्रमुख, महिला, बालबालिका तथा सामाजिक सुरक्षा शाखा, सामाजिक विकास मन्त्रालय	-सदस्य
(च) प्रमुख, चिकित्सा सेवा तथा रोग नियन्त्रण शाखा/ स्वास्थ्य महाशाखा	-सदस्य
(छ) प्रमुख, नीति, योजना तथा कार्यक्रम समन्वय शाखा स्वास्थ्य निर्देशनालय -	
	सदस्य-सचिव

(२.१) उपर्युक्त समितिमा आवश्यकतानुसार अन्य निकायका प्रतिनिधि तथा विषयको विज्ञलाई आमन्त्रित गर्न सक्नेछ ।

(२.२) प्रदेशको राजधानीस्थित अस्पतालको सामाजिक सेवा एकाइका प्रमुख अस्पताल तहको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्पर्क व्यक्ति हुनेछ ।

(२.३) प्रदेश तहको स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समन्वय समितिको सदस्य-सचिवले नै प्रदेश तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्पर्क व्यक्तिका रूपमा जिम्मेवारी निर्वाह गर्ने छन् ।

(३) स्थानीय तहमा स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समन्वय समितिको गठन देहाय बमोजिम हुनेछ:

(क) उपप्रमुख, सम्बन्धित पालिका	-संयोजक
(ख) संयोजक, सामाजिक विकास समिति	-सदस्य
(ग) प्रमुख, स्वास्थ्य तथा सामाजिक विकास शाखा /महाशाखा	- सदस्य
(घ) प्रमुख, प्रशासन, योजना तथा अनुगमन शाखा /महाशाखा	-सदस्य
(न) प्रमुख, शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा /महाशाखा	-सदस्य
(च) प्रमुख, स्थानीय प्रहरी कार्यालय	- सदस्य
(छ) प्रमुख, महिला, बालबालिका तथा समाज कल्याण एकाइ	-सदस्य-सचिव

- (३.१) समन्वय समितिमा आवश्यकतानुसार स्थानीय तहले सदस्य थपघट तथा हेरफेर गर्न सक्ने छ । बैठकमा आवश्यकतानुसार अन्य सम्बन्धित निकायका प्रतिनिधिलाई समेत आमन्त्रण गर्न सकिने छ ।
- (३.२) स्थानीय तहको स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समन्वय समितिको सदस्य-सचिवले नै स्थानीय तहमा स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्पर्क व्यक्तिका रूपमा जिम्मेवारी निर्वाह गर्ने छन् ।

४. वडास्तरमा स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण विषयको समन्वय र सहजीकरण गर्ने संयन्त्र:

स्थानीय सरकार (सञ्चालन) ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहको वडास्तरमा सार्वजनिक सेवा प्रवाहको व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको हुँदा वडा समितिले वडास्तरको स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण विषयको समन्वय र सहजीकरणको जिम्मेवारी वहन गर्ने व्यवस्था गरिने छ । वडा समितिलाई मुख्यतया लैङ्गिक हिंसाको रोकथाम तथा नियन्त्रण गर्ने, आधारभूत स्वास्थ्य सेवा नपुगेका भौगोलिक रूपमा विकट क्षेत्र एवम् समूहको पहिचान गर्ने, सेवा नपुगेका क्षेत्र एवम् समूहमा सेवा पुऱ्याउने, जोखिममा रहेका समूहको पहिचान गरी त्यस्तो समूहमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउने जिम्मेवारी रहनेछ ।

वडास्तरमा स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण विषयमा सम्पर्क व्यक्तिका रूपमा सो वडास्थित स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखले जिम्मेवारी वहन गरी लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी सूचनाको आदान-प्रदान र स्वास्थ्य सम्बन्धी प्राविधिक विषयमा सहजीकरण र सहयोग गर्ने छन् ।

स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण कार्यान्वयनका लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहमा गठन गरिने तहगत समितिहरूको काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी अनुसूची-२ मा उल्लेख गरिएको छ ।

३.२. रणनीतिको कार्यान्वयन व्यवस्था

यस रणनीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि देहायका उपाय अवलम्बन गरिने छन्:

- (क) लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको विषयलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको प्राथमिकताको कार्यसूचीमा समावेश गरी मूलप्रवाहीकरण गर्नका लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका राजनीतिक नेतृत्वको प्रतिबद्धता, सहयोग र समर्थन हासिल गरिने छ । रणनीतिको योजनाबद्ध कार्यान्वयनका लागि सङ्घले कार्यान्वयन योजना तर्जुमा गर्नेछ । प्रदेश र स्थानीय तहमा कार्यान्वयन गर्न प्रदेश र स्थानीय तहले स्वास्थ्य सम्बन्धी योजना तर्जुमा गर्नेछन् । सङ्घले प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउनेछ । साथै, रणनीतिको

कार्यान्वयनमा दोहोरोपना हटाउन अन्य मन्त्रालय एवम् निकाय तथा सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच रणनीतिक समन्वयमा जोड दिइनेछ । लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी कार्यक्रम तथा बजेटलाई सबै तहमा अनिवार्य रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याई स्वास्थ्य क्षेत्रमा लैङ्गिक समता तथा सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गरिनेछ । साथै स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम र बजेटको तर्जुमा गर्दा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका दृष्टिले विश्लेषण गरिने छ ।

- (ख) आधारभूत तथा मूलप्रवाहका स्वास्थ्य सेवाप्रवाह गर्ने स्वास्थ्य संस्थाहरूको क्षमता स्थानीय तहको समन्वयमा सुदृढीकरण गरिने छ । यसअन्तर्गत पर्याप्त अधिकार र जिम्मेवारीको व्यवस्था, उपयुक्त पूर्वाधारको व्यवस्था, पर्याप्त साधन स्रोतको उपलब्धता, स्वास्थ्यकर्मीलाई उत्प्रेरित तुल्याउन कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन पद्धतिको कार्यान्वयन, आवश्यक स्वास्थ्यकर्मीको उपलब्धता, सहभागितामूलक अनुगमन र मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन जस्ता उपाय अवलम्बन गरिने छन् ।
- (ग) स्वास्थ्य क्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको प्रभावकारी मूलप्रवाहीकरण, आन्तरिकीकरण तथा संवेदनशील कार्यान्वयनको नतिजामापनका लागि उपयुक्त अनुगमनका उपलब्धिसूचकको उपयोग गरिने छ । साथै नतिजा मापनलाई खास लक्षित समूहको स्वास्थ्य स्थितिको अनुगमन गर्न सकिने गरी लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण खण्डीकृत तथ्याङ्क एवम् सूचना प्रणाली सुदृढ गरिनेछ ।

३.३ रणनीति कार्यान्वयन योजना

- (क) नेपालले दिगो विकास लक्ष्य, २०३० को कार्यान्वयनका लागि निर्धारण गरेको स्वास्थ्य सम्बन्धी लक्ष्यसँग सामञ्जस्य कायम हुनेगरी यो रणनीति स्वीकृत भएको छ महिनाभित्र मन्त्रालयले सम्बद्ध निकायको सहभागितामा रणनीति कार्यान्वयन योजना तर्जुमा गर्नेछ ।
- (ख) यो रणनीति कार्यान्वयनमा आएको एक वर्षभित्र सबै प्रदेशका सामाजिक विकास मन्त्रालयले यस रणनीतिसँग सामञ्जस्य कायम गरी आ-आफ्नो प्रदेशको आवश्यक स्रोतको योजनासहित स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तर्जुमा गर्नेछन् । प्रदेश तहले आफ्नो कार्यसम्पादनको नतिजा मापन गर्ने सूचक र ढाँचासहितको कार्यान्वयन योजना बनाइ आफ्नो रणनीति कार्यान्वयनमा ल्याउने छन् । रणनीति कार्यान्वयनमा आएको एक वर्षभित्र सबै प्रदेशले प्रदेश तहको स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समता र सामाजिक समावेशीकरण समन्वय समिति स्थापना गरी क्रियाशील तुल्याउने छन् ।
- (ग) रणनीति कार्यान्वयनमा आएको एक वर्षभित्र सबै स्थानीय तहले सङ्घीय तथा प्रदेशको स्वास्थ्य सम्बन्धी रणनीतिसँग सामञ्जस्य कायम गरी आ-आफ्नो तहको आवश्यक स्रोतको योजनासहित लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तर्जुमा गर्ने छन् ।

स्थानीय तहले आफ्नो कार्यसम्पादनको नतिजा मापन गर्ने सूचक र ढाँचासहितको कार्यान्वयन योजना बनाई रणनीति कार्यान्वयनमा ल्याउनेछन् ।

- (घ) रणनीति कार्यान्वयनमा आएको एक वर्षभित्र सबै स्थानीय तहले स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समन्वय तथा सहजीकरण समिति स्थापना गरी क्रियाशील बनाइसक्ने छन् । साथै स्थानीय तहले वडास्तरमा स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको संयोजन गर्न आवश्यकतानुसार वडास्तरीय लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समन्वय समिति समेत निर्माण गरी क्रियाशील बनाउने छन् ।
- (ङ) रणनीति कार्यान्वयनमा आएको १८ महिनाभित्र सबै स्थानीय तहले आ-आफ्नो क्षेत्रभित्र लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण रणनीतिबमोजिम आधारभूत स्वास्थ्य सेवा पाउने लक्षित समूह तथा मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्ति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा ज्येष्ठ नागरिकका लागि आवश्यक पर्ने विशेष स्वास्थ्य उपचार पाउने समूह अनुसारको खण्डीकृत आधारभूत तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने छन् । यस्तो तथ्याङ्क व्यवस्थालाई स्थानीय तहले सङ्घ को स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा संयोजन गरिसक्ने छन् ।
- (च) सबै प्रदेशले आ-आफ्नो प्रदेशमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको रणनीतिबमोजिम आधारभूत स्वास्थ्य सेवा पाउने लक्षित समूह तथा मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्ति, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा ज्येष्ठ नागरिकका लागि आवश्यक पर्ने विशेष स्वास्थ्य उपचार पाउने समूहअनुसारस्थानीय तहसँग समन्वय गरी प्रदेश तहमा खण्डीकृत आधारभूत तथ्याङ्क सङ्कलनगर्ने छन् । यस्तो तथ्याङ्क व्यवस्थालाई प्रदेश तहले सङ्घ तहको स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा संयोजन गरिसक्ने छन् ।
- (छ) स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले सबै स्थानीय तह तथा प्रदेशसँग आवश्यक समन्वयात्मक सम्बन्ध कायम गरी सङ्घीय तहको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बद्ध स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचनाप्रणालीमा आवश्यक परिमार्जन गर्ने छ ।

४ अनुगमन र मूल्याङ्कन व्यवस्था

नेपालको संविधान बमोजिम शासकीय तहको अधिकार क्षेत्र, जिम्मेवारी र जवाफदेहिता अनुकूल हुनेगरी देहाय बमोजिम अनुगमन र मूल्याङ्कन गरिनेछ ।

- (क) यस रणनीतिसँग सम्बन्धित नीतिगत र कार्यान्वयन प्रभावकारिताको अनुगमन र मूल्याङ्कन सङ्घीय तहमा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयले गर्नेछ ।
- (ख) प्रदेश तहमा यस रणनीतिसँग सम्बन्धित व्यवस्थापकीय तथा प्रणालीगत प्रभावकारिताको अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रदेश सामाजिक विकास मन्त्रालयले गर्नेछ ।
- (ग) स्थानीय तहमा यस रणनीतिसँग सम्बन्धित कार्यान्वयन र सेवाप्रवाहको कार्यगत तहको उपलब्धि र प्रभावकारिताको अनुगमन र मूल्याङ्कन सम्बन्धित स्थानीय तहले गर्नेछ ।

- (घ) सबै तहमा स्वास्थ्य क्षेत्रको वार्षिक योजना तथा कार्यक्रमसँगै अनुगमन र मूल्याङ्कनको कार्य योजना समेत तर्जुमा गरिनेछ । यस अन्तर्गत अनुगमन र मूल्याङ्कन कार्यका लागि आवश्यक पर्ने साधन स्रोत स्वास्थ्यसम्बन्धी वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटमा समावेश गरिनेछ ।
- (ङ) लक्षित समूहको स्वास्थ्य स्थिति स्पष्ट देखिने गरी लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण खण्डीकृत सूचना व्यवस्थापन प्रणाली व्यवस्थित गरिनेछ ।
- (च) अनुगमन र मूल्याङ्कनको कार्यलाई जवाफदेही र पारदर्शी तुल्याउनका लागि सबै तहका लागि स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको विषयलाई विद्यमान अनुगमन र मूल्याङ्कन निर्देशिकामा संयोजन गरिनेछ ।
- (छ) सङ्घमा आवधिक र वार्षिक समीक्षा हुँदा प्रदेश एवम् स्थानीय तहको स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति कार्यान्वयनको स्थितिको समीक्षासमेत गरिनेछ ।
- (ज) वार्षिक समीक्षा तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषण तथा सुझावहरूलाई आगामी योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा स्वास्थ्यसम्बन्धी सर्वव्यापी मान्यता तथा लक्षित कार्यक्रमको आवश्यकतासँग मेलखाने गरी समावेश गरिनेछ ।
- (झ) रणनीतिमा उल्लिखित उद्देश्य र रणनीति प्रदेश र स्थानीय तहका स्वास्थ्य क्षेत्रका लागि मार्गदर्शकका रूपमा रहनेछन् । यिनै उद्देश्य र रणनीति अन्तर्गत रही प्रदेश र स्थानीय तहले स्वास्थ्य क्षेत्रको कार्यनीति र कार्यक्रममा प्रदेश र स्थानीय तहको सामाजिक, भौगोलिक तथा आर्थिक स्थितिको विश्लेषणका आधारमा परिमार्जन वा परिवर्तन गर्न सक्ने छन् ।
- (ञ) प्रदेश तथा स्थानीय तहले आफ्नो सामाजिक आर्थिक अवस्थाको विश्लेषणका आधारमा लक्षित समूहको पहिचान गर्न सक्ने छन् । यस रणनीतिले निर्दिष्ट गरेको रणनीतिक उद्देश्य र सो अन्तर्गतका विभिन्न रणनीति अन्तर्गत रही प्रदेश तथा स्थानीय तहले आ-आफ्नो स्वास्थ्य क्षेत्रको कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा सेवा प्रवाह सम्बन्धी उपलब्धि सूचक निर्धारण गर्न सक्नेछन् ।
- (ट) अनुगमन र मूल्याङ्कनलाई तथ्यमा आधारित बनाउन प्रदेश तह र स्थानीय तहले आ-आफ्नो कार्यक्षेत्रको स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण खण्डीकृत सूचना र तथ्याङ्कको व्यवस्थापन गर्नेछन् । मन्त्रालयले प्रदेश तथा स्थानीय तहका स्वास्थ्य क्षेत्रसँग सम्बन्धित लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी सूचनालाई सङ्घीय तहसँग सामञ्जस्य कायम गर्ने गरी एकीकृत स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा आवश्यक परिमार्जन र सुदृढीकरण गर्नेछ ।
- (ठ) प्रदेश तथा स्थानीय तहले आ-आफ्नो आवश्यकतानुसारको स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्न अनुगमन तथा सुपरीवेक्षणको विधि बनाइ कार्यान्वयन गर्न सक्ने छन् ।

(ड) अनुगमन र मूल्याङ्कन कार्यलाई नतिजामूलक बनाउन नतिजामा आधारित प्रणाली अवलम्बन गरिने छ । स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति कार्यान्वयनका लागि रणनीतिक उद्देश्य बमोजिमको नतिजा मापन गर्ने प्रमुख सूचक सहितको नतिजा मापनको ढाँचा (Result Monitoring Framework) अनुसूची-३ मा समावेश गरिएको छ । सोही आधारमा यो रणनीति कार्यान्वयनको समीक्षा तथा मूल्याङ्कन गरिने छ ।

५. रणनीतिको पुनरावलोकन र परिमार्जन

रणनीति कार्यान्वयनको सन्दर्भमा कुनै द्विविधा तथा बाधा अड्काउ परेमा त्यसको व्याख्या र रणनीतिलाई समयानुकूल बनाउन आवश्यकतानुसार देहायबमोजिम पुनरावलोकन तथा परिमार्जन गर्न सकिनेछः

- (क) यो रणनीति कार्यान्वयन भएको मितिले यसको अवधि दश वर्ष (सन् २०३० सम्म) को हुने छ । कार्यान्वयनको पाँचवर्षको अवधिपश्चात् उपलब्ध पृष्ठपोषण समेतका आधारमा मन्त्रालयमा रहेको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण निर्देशन समितिको सिफारिसमा यस रणनीतिको पुनरावलोकन गरी परिमार्जन गरिनेछ । रणनीति पुनरावलोकन सम्बन्धी मूल्याङ्कन प्रतिवेदन प्रदेश तथा स्थानीय तहमा मन्त्रालयले समयमा नै पठाई सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच समन्वय र सामञ्जस्य कायम गर्नेछ ।
- (ख) नेपाल सरकारले यस रणनीतिमा गरिएको व्यवस्थामा आवश्यकतानुसार व्याख्या, थपघट, संशोधन वा हेरफेर गर्न सक्नेछ ।
- (ग) स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति, २०६६ स्वतः खारेज गरिएको छ । यस अघि उक्त रणनीति बमोजिम भएका कार्यहरू यसै रणनीति बमोजिम भएको मानिने छ ।

रणनीतिको अवधारणात्मक ढाँचा

१.१ समता र समावेशिताका लागि लक्षित समूह

नेपालको पन्ध्रौँ योजनाले राज्यका सेवा सुविधामा समावेशीकरणका लागि वञ्चितीमा परेका समुदाय र व्यक्तिका रूपमा महिला,दलित,आदिवासी जनजाति, मधेसी, मुस्लिम समुदाय, पिछडावर्ग, अल्पसङ्ख्यक, लोपोन्मुख जाति, दुर्गम पहाडी तथा हिमालीक्षेत्रका बासिन्दा, विपन्न वर्गलाई समावेश गरेको छ । यसै आधारमा स्वास्थ्य क्षेत्रमा रहेको सामाजिक वञ्चितीकरणलाई देहायका अवस्थाले निर्धारण गर्दछ:

(१)लैङ्गिकतामा आधारित, (२) जातजातिगत भिन्नतामा आधारित, (३) गरीबिमा आधारित, (४) भूगोल र स्थानविशेषमा आधारित, (५) शारीरिक तथा मानसिक समस्यामा आधारित अपाङ्गता, (६) उमेरस म्वन्धी जोखिमको अवस्था (बालबालिका, किशोर-किशोरी तथा ज्येष्ठ नागरिक) (७) प्राकृतिक प्रकोपबाट प्रभावित क्षेत्रमा बसोबासमा आधारित ।

स्वास्थ्य क्षेत्रमा समावेशी सेवा दृष्टिले वञ्चितीकरणका यी निर्धारकहरू एकआपसमा अन्तर सम्बन्धित रही बहुतहका सङ्कटापन्नता तथा जोखिम पैदा गरिरहेका हुन्छन् । एकभन्दा बढी निर्धारकहरू एकै समयमा देखिएमा जोखिमको प्रभाव धेरै गुणा बढ्न जान्छ। जस्तै: प्राकृतिक प्रकोपले लैङ्गिक हिंसालाई बढावा दिई महिलामाथि हुने हिंसाको जोखिम बढाउँदछ, विपन्न दलित परिवारले स्वास्थ्य सेवा लिनका लागि सामाजिक विभेदका साथै आर्थिक बाधा-अड्चनसमेत बेहोर्नुपर्ने हुन्छ । सामाजिक वञ्चितीकरणका यी निर्धारकले नै लक्षित समूहको प्राथमिकताबारे सुसूचित गर्दछन् ।

१. लैङ्गिकतामा आधारित विभेद एवम् लैङ्गिक हिंसा
२. जातीय तथा जनजातीय आधारमा असमानता र विभेद
३. अतिगरीब व्यक्तिको गरीबी र वञ्चितीकरण
४. दुर्गम एवम् विकट क्षेत्रमा बसोबास गर्ने वञ्चित समुदाय
५. शारीरिक अशक्तता तथा मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धी समस्यामा परेका अपाङ्गता भएका व्यक्ति
६. बालबालिका, किशोर-किशोरी तथा वृद्धावस्थाका व्यक्ति लगायत उमेरसँग सम्बन्धित जोखिम भएका व्यक्ति
७. प्राकृतिक प्रकोप प्रभावित समुदाय

१.२ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको मूलप्रवाहीकरण

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको मूलप्रवाहीकरण प्रक्रियाले स्वास्थ्य प्रणालीका नीतिगत, संस्थागत व्यवस्था, कार्यवातावरण तथा संस्कृति, कार्यक्रम र बजेट तर्जुमा, सेवाप्रवाह, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन एवम् अनुसन्धानको क्षेत्रमा महिला, गरीब तथा वञ्चितीमा परेका समुदायले भोग्नुपरेका बाधा अड्चनहरू तथा समस्याको पहिचान र सम्बोधन गर्दछ । लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण गर्नका लागि संस्थागत क्षमता, स्वास्थ्य संस्थाको जवाफदेहिता तथा लैङ्गिक रूपमा समान एवम् सामाजिक रूपमा समावेशी कार्यवातावरणको मूल्याङ्कन गरिन्छ ।

१.३ समावेशीकरण र सशक्तीकरण बीचको पारस्परिकता र परिपूरकता

सामाजिक समावेशीकरणका लागि गरिने अग्रगामी पहल वञ्चितीमा परेका समुदायको सशक्तीकरणसँग अन्योन्याश्रित रूपमा रहेको हुन्छ । स्वास्थ्य क्षेत्रमा सामाजिक समावेशीकरणले स्वास्थ्य क्षेत्रको नीतिगत, संरचनागत, प्रणालीगत तथा संस्कारगत परिवर्तन दिगो र प्रभावकारी बनाउँदै गरीब तथा वञ्चितीमा परेका समुदायलाई आफ्नो हक अधिकार माग गर्नसक्ने गरी सशक्त बनाउने तथा प्रणालीलाई जवाफदेही तुल्याउन समेत भूमिका निर्वाह गर्दछ ।

स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समितिहरूको

तहगत काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी

३.१ सङ्घीय तहको निर्देशन समिति

१. काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी

- क. मौजुदा एवम् नयाँ निर्माण गरिने स्वास्थ्यक्षेत्रको नीति, रणनीति, ऐन, नियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि तथा मार्गदर्शनहरूलाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संवेदनशील बनाउन सहजीकरण गर्ने ।
- ख. स्वास्थ्यक्षेत्रका सबै तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण गर्नका लागि नेपाल सरकारबाट स्वीकृत रणनीति बमोजिम स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संवेदनशील नीति, योजना तथा कार्यक्रम स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्ने/गराउने ।
- ग. स्वास्थ्यक्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण विषयको मूलप्रवाहीकरण गर्न अन्तरक्षेत्रगत नीतिबीच समन्वय गर्ने तथा नीति, योजना र कार्यक्रम तथा संस्थागत व्यवस्थालाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बनाउन गर्नुपर्ने सुधारका सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई परामर्श दिने ।
- घ. स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी जिम्मेवारी प्रभावकारी रूपमा निर्वाह गर्न गराउनका लागि अन्तरमन्त्रालय, अन्तरनिकाय तथा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वय र सामञ्जस्य कायम गर्ने ।
- ङ. स्वास्थ्यक्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणसँग सम्बन्धित मूलप्रवाहीकरणका योजना र कार्यक्रमको कार्यान्वयन एवम् लक्षित समूहमा प्रवाह हुने स्वास्थ्य सेवासम्बन्धी विषयमा लैङ्गिक समानता र समावेशीकरणको प्रभावकारिता हासिल भए/नभएको विषयमा समीक्षा गर्ने ।
- च. राष्ट्रियस्तरमा स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने/गराउने ।
- छ. स्वास्थ्यक्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बजेटको तर्जुमा गर्ने र सो अनुकूलको कार्यान्वयन भए/नभएको सम्बन्धमा परीक्षण गर्ने/गराउने ।
- ज. स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संवेदनशील बनाइ उपयोगमा ल्याउने ।

- झ. प्रदेश तथा स्थानीय तहमा कार्यरत स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी समन्वयकारी संस्थाको क्षमता सुदृढ गर्न आवश्यक उपाय अवलम्बन गर्ने ।
- ञ. स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी जिम्मेवारीमा संलग्न जनशक्तिको सीप र दक्षता अभिवृद्धि गर्न प्रशिक्षण तथा क्षमता विकासका कार्य गर्ने/गराउने तथा लैङ्गिक एवम् सामाजिक रूपले समावेशी जनशक्ति तथा नेतृत्व विकास गर्ने ।
- ट. स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या मन्त्रालयले दिएका अन्य जिम्मेवारी अनुकूलका कार्य गर्ने ।

२. बैठक र प्राविधिक समूह

- क. स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण निर्देशन समितिको बैठक एक आर्थिक वर्षमा कम्तीमा दुई पटक बस्नेछ ।
- ख. सङ्घ तहमा रहने स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण निर्देशन समितिलाई प्राविधिक विषयमा सहयोग प्रदान गर्न र परामर्श दिनका लागि स्वास्थ्य सेवा विभागका महानिर्देशकको संयोजकत्वमा एक प्राविधिक कार्यसमूह गठन गरिनेछ ।

३.२ प्रदेश तहको समन्वय समिति

१. काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी

- (क) प्रदेश तहको स्वास्थ्यक्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी विषयको मूलप्रवाहीकरण गर्नका लागि नेपाल सरकारबाट स्वीकृत लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी नीति तथा रणनीतिबमोजिम प्रदेशस्तरीय लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संवेदनशील नीति, रणनीति, योजना, कार्ययोजना र कार्यक्रम स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्ने, गराउने ।
- (ख) स्वास्थ्य क्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको विषयको मूलप्रवाहीकरण गर्न प्रदेश तहमा क्षेत्रगत नीतिबीच समन्वय गर्ने, नीति, योजना र कार्यक्रम तथा संस्थागत व्यवस्थालाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संवेदनशील तथा उत्तरदायी बनाउन प्रदेश सरकारलाई परामर्श दिने र आवश्यक सुधारका लागि सिफारिस गर्ने ।
- (ग) प्रदेश तहमा स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी मार्गदर्शन तथा निर्देशिका स्वीकृत गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने, गराउने ।
- (घ) स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी जिम्मेवारी प्रभावकारी रूपमा निर्वाह गर्न गराउनका लागि प्रदेशस्तरमा अन्तर मन्त्रालय एवम् अन्तरनिकाय तथा प्रदेश र स्थानीय तहबीच समन्वय र सामञ्जस्य कायम गर्ने ।

- (ड) स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको क्षेत्रमा कार्य गर्ने प्रदेश तहका विभिन्न निकाय तथा संस्थाबीच सहकार्य तथा साझेदारी प्रवर्द्धन गर्ने र यस विषयमा अभियानमूलक कार्यका लागि प्रोत्साहन दिने।
- (च) स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणसँग सम्बन्धित क्षेत्रमा प्रदेश तहमा कार्यरत सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाबीच कार्यगत सञ्जाल निर्माण गरी परिचालन गर्ने।
- (छ) प्रदेश तहमा स्वास्थ्य क्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणसँग सम्बन्धित मूलप्रवाहीकरणका योजना र कार्यक्रमको कार्यान्वयन, लक्षित समूहमा प्रवाह हुने स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी विषयमा लैङ्गिक समानता र समावेशीकरणको प्रभावकारिता हासिल भए नभएको विषयमा चौमासिक, आवधिक तथा वार्षिक रूपमा समीक्षा गर्ने, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने/गराउने।
- (ज) स्वास्थ्य क्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको नतिजामूलक र उद्देश्यमूलक कार्यान्वयनका लागि लैङ्गिक एवम् लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बजेटको तर्जुमा गर्न सहयोग प्रदान गर्ने र सो अनुकूलको कार्यान्वयन भए/नभएको सम्बन्धमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण लेखाजोखा तथा परीक्षण गर्ने/गराउने।
- (झ) स्वास्थ्य क्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संवेदनशील तथ्याङ्क र सूचना प्रणाली सुदृढ गरी क्रियाशील तुल्याउने।
- (ञ) प्रदेश तहमा स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण विषयमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्न प्रशिक्षण तथा क्षमता विकासका कार्य गर्ने/गराउने तथा लैङ्गिक एवम् सामाजिक रूपले समावेशी जनशक्ति तथा नेतृत्व विकास गर्ने।
- (ट) प्रदेश सरकारले दिएका जिम्मेवारी बमोजिमका अन्य कार्य गर्ने।
२. प्रदेश तहमा गठन हुने स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समन्वय समितिको काम, कर्तव्य र जिम्मेवारीका सम्बन्धमा प्रदेश तहको आवश्यकता एवम् कार्यान्वयन गर्न सक्ने क्षमता, हासिल गर्नुपर्ने नतिजा समेतका आधारमा सम्बन्धित प्रदेश तहले हेरफेर तथा थपघट गर्न सक्नेछ।
३. बैठक सञ्चालन
- प्रदेश तहको स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समन्वय समितिको बैठक चौमासिक रूपमा बस्नेछ। समितिको बैठक आवश्यकतानुसार अन्य समयमा पनि बस्न सक्ने छ। बैठकमा आवश्यकतानुसार अन्य सम्बन्धित निकायका प्रतिनिधिलाई आमन्त्रण गर्न सकिने छ।

३.३ स्थानीय तहको समन्वय समिति

१. काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी

- क. स्थानीय तहमा स्वास्थ्यक्षेत्रका लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी विषयको मूलप्रवाहीकरण गर्नका लागि नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट स्वीकृत लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी नीति तथा रणनीतिसँग सामञ्जस्य कायम गरी लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संवेदनशील नीति, योजना, कार्ययोजना र कार्यक्रम स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गर्ने/गराउने ।
- ख. स्वास्थ्यक्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण विषयलाई मूलप्रवाहीकरण गर्न स्थानीय तहमा अन्तरक्षेत्रगत नीतिबीच समन्वय गर्ने, नीति, योजना र कार्यक्रम तथा संस्थागत व्यवस्थालाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संवेदनशील तथा उत्तरदायी बनाउन स्थानीय तहलाई परामर्श दिने र आवश्यक सुधारका लागि सिफारिस गर्ने ।
- ग. स्थानीय तहमा स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी विषयको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि मार्गदर्शन तथा निर्देशिका स्वीकृत गरी कार्यान्वयन गराउने ।
- घ. स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणसम्बन्धी जिम्मेवारी प्रभावकारी रूपमा निर्वाह गर्न गराउनका लागि स्थानीय तहमा अन्तरनिकाय समन्वय र सामन्जस्य कायम गर्ने ।
- ङ. स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको क्षेत्रमा कार्य गर्ने विभिन्न निकाय तथा संस्थाबीच सहकार्य तथा साझेदारी प्रवर्द्धन गर्ने र अभियानमूलक कार्यका लागि प्रोत्साहन दिने ।
- च. स्थानीयतहमा स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणसँग सम्बन्धित विभिन्न क्षेत्रमा कार्यरत सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाबीच कार्यगत सञ्जाल निर्माण गरी परिचालन गर्ने ।
- छ. स्थानीय तहमा स्वास्थ्यक्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणसँग सम्बन्धित मूलप्रवाहीकरणका योजना र कार्यक्रमको कार्यान्वयन, लक्षित समूहमा प्रवाह हुने स्वास्थ्य सेवासम्बन्धी विषयमा लैङ्गिक समता र समावेशीकरणको प्रभावकारिता हासिल भए नभएको विषयमा चौमासिक, आवधिक तथा वार्षिक रूपमा समीक्षा गर्ने, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने/गराउने ।
- ज. स्वास्थ्यक्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको नतिजामूलक र उद्देश्यमूलक कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक

- समावेशीकरण उत्तरदायी बजेटको तर्जुमा गर्न सहयोग प्रदान गर्ने र सो अनुकूल कार्यान्वयन भए नभएको सम्बन्धमा लैससास लेखाजोखा तथा परीक्षण गर्ने/गराउने ।
- झ. स्थानीय तहको स्वास्थ्यक्षेत्रमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण संवेदनशील तथ्याङ्क र सूचनाप्रणाली निर्माण गरी क्रियाशील तुल्याउने ।
- ञ. स्थानीय तहमा क्रियाशील स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण-सम्बन्धी समन्वयकारी संस्थाको क्षमता सुदृढ गर्न आवश्यक उपाय अवलम्बन गर्ने ।
- ट. सङ्घ तथा प्रदेश सरकारले दिएका जिम्मेवारीबमोजिमका अन्य कार्य गर्ने ।
२. स्थानीय तहले काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी हेरफेर गर्न सक्ने: स्थानीय तहमा गठन हुने स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समन्वय समितिको काम, कर्तव्य र जिम्मेवारीका सम्बन्धमा स्थानीय तहको आवश्यकता एवम् कार्यान्वयन गर्न सक्ने क्षमता, हासिल गर्नुपर्ने नतिजासमेतका आधारमा सम्बन्धित स्थानीय तहले हेरफेर तथा थपघट गर्न सक्ने छ ।
३. बैठक सञ्चालन: स्थानीय तहको स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समन्वय समितिको बैठक त्रैमासिक रूपमा बस्ने गरी व्यवस्था गरिनेछ। समितिको बैठक आवश्यकताअनुसार अन्य समयमा पनि बस्न सक्ने छ ।
४. स्थानीय तहमा स्वास्थ्यक्षेत्रको प्राविधिक समूह गठन गर्न सक्ने: स्थानीय तहको स्वास्थ्यक्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समन्वय समितिलाई प्राविधिक विषयमा सहयोग प्रदान गर्न र परामर्श सेवा दिनका लागि स्थानीय तहको स्वास्थ्य तथा सामाजिक विकास महाशाखा वा शाखा प्रमुखको संयोजकत्वमा सम्बन्धित स्थानीय तहले एक प्राविधिक समूह गठन गरी काम, कर्तव्य र जिम्मेवारी प्रदान गर्न सक्ने छ ।

नतिजा मापनको ढाँचा (Result Monitoring Framework)

स्वास्थ्य क्षेत्रको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति कार्यान्वयनको लागि रणनीतिक उद्देश्य बमोजिमको नतिजा मापन गर्ने प्रमुख सूचक सहितका ढाँचा देहाय बमोजिम हुनेछन्:

उपलब्धि सूचक	आधार तथ्याङ्क*			परिमाणात्मक लक्ष्य				परीक्षणको स्रोत
	तथ्याङ्क	वर्ष	स्रोत	२०२०	२०२२	२०२५	२०३०	
उद्देश्य १: सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहअन्तर्गत स्वास्थ्य क्षेत्रको नीति, रणनीति, कानून, प्रणाली, योजना, कार्यक्रम, बजेट, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मूलप्रवाहीकरण गर्नु ।								
१.१ स्वास्थ्यक्षेत्रको कार्यक्रम बजेटमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण उत्तरदायी बजेटको प्रतिशत	६	२०७४/७५	मन्त्रालयको बजेट विश्लेषण प्रतिवेदन		१३	२०	३०	मन्त्रालयको बजेट विश्लेषण प्रतिवेदन
१.२ प्रत्यक्ष लैङ्गिक उत्तरदायी बजेटको प्रतिशत	५७	२०७४/७५	मन्त्रालयको बजेट विश्लेषण प्रतिवेदन		६३	६५	७०	मन्त्रालयको बजेट विश्लेषण प्रतिवेदन
१.३ स्वास्थ्यक्षेत्रको कार्यक्रम बजेटमा कोही पनि छुट्टु हुँदैन (LNOB) बजेटको उपयोगको प्रतिशत	***		मन्त्रालयको बजेट विश्लेषण प्रतिवेदन		८३	८५	९०	मन्त्रालयको बजेट विश्लेषण प्रतिवेदन
*** हालको पद्धतिमा LNOB बजेट खर्चको अभिलेख राख्ने नगरिएको हुँदा यसका लागि आधाररेखा तथ्याङ्क उल्लेख गर्न नसकिएको तर सन् २०२२ पछि यस किसिमको उत्तरदायी बजेट खर्चको अभिलेख राखी अनुगमन गरिने ।								
१.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण-सम्बन्धी जिम्मेवारी भएको संयन्त्रको स्थापना भएका प्रदेशको सङ्ख्या	०	२०७५/७६	स्वाजम		७	७	७	साविम तथा स्थानीय तहका प्रतिवेदनहरू
१.५ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण-सम्बन्धी जिम्मेवारी भएको संयन्त्रको स्थापना भएका स्थानीय तहको	०	२०७५/७६	स्वाजम	२	५०	१००	१००	साविम तथा स्थानीय तहका प्रतिवेदनहरू

उपलब्धि सूचक	आधार तथ्याङ्क*			परिमाणात्मक लक्ष्य				परीक्षणको स्रोत
	तथ्याङ्क	वर्ष	स्रोत	२०२०	२०२२	२०२५	२०३०	
प्रतिशत								
उद्देश्य २: मूलप्रवाहका स्वास्थ्यसेवामा लक्षित समूहको समतामूलक पहुँच वृद्धि र आधारभूत स्वास्थ्य सेवा समावेशी रूपमा प्रवाह तथा उपभोग हुनसक्ने गरी लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई आन्तरिकीकरण गर्नु।								
२.१ मातृ मृत्युदर	२३९	२०१६	ने.ज.स्वा.स.	१२५	११६	९९	७०	ने.ज.स्वा.स.
२.२ बाल मृत्युदर	३९	२०१६	ने.ज.स्वा.स.	२८	२७	२४	२०	ने.ज.स्वा.स.
२.३ नजिकको स्वास्थ्य संस्थाबाट तीस मिनेटको दूरीमा रहेका घरधुरीको प्रतिशत	४९.३	२०१५	ने.ज.स्वा.स.	६९	७५	८०	९०	२०१५: सरकारी संस्था
२.४ दक्ष प्रसूतिकर्मीहरू द्वारा प्रसूति गरइएका महिलाहरूको प्रतिशत (आर्थिक अवस्था अनुसार छुट्याउने)	५८	२०१८	ने.ज.स्वा.स.	७०	७४	७९	९०	ने.ज.स्वा.स.
२.५ प्रजनन उमेरसमूहका महिलाहरूमा रक्त अल्पताको स्थिति (Prevalence) (प्रतिशत)	४१	२०१६	ने.ज.स्वा.स.	२६	२४	१८	१०	ने.ज.स्वा.स.
२.६ पाठेघरको क्यान्सरको निम्ति परीक्षण (Screening) गरिएका ३० देखि ४९ वर्ष उमेरका महिलाहरूको प्रतिशत	१६.६	२०१४	STEPS	३६	४७	६३	९०	STEPS
२.७ मिडवाइफमा रूपान्तरण एवम् उत्पादन सङ्ख्या								
(क) सेवारत नर्सलाई मिडवाइफमा रूपान्तरण गर्ने (सङ्ख्या)	***		नर्सिङ महाशाखा	६०	३००	८४०	१३८०	नर्सिङ तथा सामाजिक सुरक्षा महाशाखाको वार्षिक प्रतिवेदन
(ख) प्रमाण पत्र तहको मिडवाइफरी जनशक्ति उत्पादन गर्ने (सङ्ख्या)	***		नर्सिङ महाशाखा		६०	४५०	९००	नर्सिङ तथा सामाजिक सुरक्षा महाशाखाको वार्षिक प्रतिवेदन
(ग) स्नातक तहको	***	२०७६/७७	नर्सिङ	२९	८३	२२३	३७३	नर्सिङ तथा

उपलब्धि सूचक	आधार तथ्याङ्क*			परिमाणात्मक लक्ष्य				परीक्षणको स्रोत
	तथ्याङ्क	वर्ष	स्रोत	२०२०	२०२२	२०२५	२०३०	
मिडवाइफरी जनशक्ति उत्पादन गर्ने (सङ्ख्या)			महाशाखा					सामाजिक सुरक्षा महाशाखाको वार्षिक प्रतिवेदन
*** हालको पद्धतिमा मिडवाइफरी जनशक्तिको उत्पादनको प्रक्षेपण गर्नेगरी अभिलेख राख्ने नगरिएको हुँदा यसका लागि आधाररेखा तथ्याङ्क उल्लेख गर्न नसकिएको तर सन् २०२२ देखि यस किसिमको अभिलेख राखी अनुगमन गरिने ।								
२.८ मेडिको लिगल विषयको जनशक्ति भएका प्राथमिक तहभन्दा माथिको अस्पतालको प्रतिशत	७०	२०७५/७६	TMIS/NHTC	८०	८५	९०	१००	TMIS/NHTC
उद्देश्य ३: जोखिममा रहेका र वञ्चितीमा परेका जनताको स्वास्थ्यसम्बन्धी विशेष आवश्यकता पूरा गरी उनीहरूको स्वास्थ्य सेवामाथिको समतायुक्त पहुँच एवम् उपयोग सुनिश्चित गर्न लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु ।								
३.१ लैङ्गिक हिंसा पीडितका लागि एकद्वार सङ्कट व्यवस्थापन केन्द्र स्थापना भएका								
(क) जिल्लाको सङ्ख्या	६७	२०७६/७७	ओसिएमसी सूचना प्रणाली	७७	७७	७७	७७	ओसिएमसी सूचना प्रणाली
(ख) प्राथमिक तहभन्दा माथिका अस्पतालको सङ्ख्या	६९	२०७६/७७	ओसिएमसी सूचना प्रणाली	८०	८५	९०	१००	ओसिएमसी सूचना प्रणाली
३.२ जेरियार्टिक वार्डको सेवा उपलब्ध भएका प्राथमिक तहभन्दा माथिको अस्पतालको सङ्ख्या	१६	२०७६/७७	Health Facility Registry	२४	२६	३०	३५	Health Facility Registry
३.३ सामाजिक सेवा एकाइबाट सेवा दिने प्राथमिक तहभन्दा माथिको अस्पतालको सङ्ख्या	३७	२०७६/७७	NHFS	४४	५०	५४	६०	Health Facility Registry
३.४ अत्यावश्यक (ट्रेसर) औषधिको स्टक आउट नभएका सरकारी स्वास्थ्य संस्थाको प्रतिशत	७०	२०१५	NHFS	९५	१००	१००	१००	LMIS
३.५ स्वास्थ्य विमा कार्यक्रममा आवद्ध	३०२३७	२०७६/७७	विमा सूचना व्यवस्थापन		४० प्रतिशत	६० प्रतिशत	१०० प्रतिशत	विमा सूचना व्यवस्थापन

उपलब्धि सूचक	आधार तथ्याङ्क*			परिमाणात्मक लक्ष्य				परीक्षणको स्रोत
	तथ्याङ्क	वर्ष	स्रोत	२०२०	२०२२	२०२५	२०३०	
भएका सीमान्तीकृत परिवारको सङ्ख्या	४		प्रणाली					प्रणाली
द्रष्टव्य: हालसम्म सीमान्तीकृत परिवारको कुल सङ्ख्याको अभिलेख नभएकाले सन् २०२२ सम्ममा सो परिवार सङ्ख्याका अभिलेख तयार गरी प्रतिशतको आधारमा नतिजा अनुगमन गरिने छ ।								
३.६ एकद्वार सङ्घट व्यवस्थापन केन्द्रबाट सेवा प्राप्त गर्ने लैङ्गिक हिंसापीडितको प्रतिशत (सङ्ख्या)*	३.६ (६,९९२)	२०७५/७६	ओसीएमसी सूचना प्रणाली	४.५ (८,५००)	५.५ (१०,६३५)	७ (१३,५००)	९२ (२३,०००)	ओ.सी.एम.सी. सूचना प्रणाली
नोट: *ने.ज.स्वा.स. २०१६ का अनुसार बिगत १२ महिनाको अवधिमा ९.१% प्रजनन उमेर समूहका महिलाहरूले शारीरिक तथा मानसिक हिंसा एवम् ३.३% ले यौनजन्य हिंसा भोगेको देखिन्छ। यीमध्ये २२% हिंसापीडितले मात्र सेवा लिने इच्छा गरेको देखिन्छ। २०११ को जनगणनाअनुसार २०१६ मा ७०,९५,६४१ जना प्रजनन उमेर समूहका महिलाहरू थिए। यसअनुसार ६,४४,१८९ जनाले शारीरिक तथा मानसिक हिंसा र २,३४,६९५ जनाले यौनजन्य हिंसा गरी जम्मा ८,७८,८८५ जनाले हिंसा भोगेको देखिन्छ। जम्मा ८,७८,८८५ पीडितमध्ये २२% (१,९३,३५५) जनाले सेवा लिन खोजेको देखिन्छ। यस आधारमा ओसीएमसीबाट सेवा पाएका ६,९९२ जनालाई मान्दा पीडितमध्ये ३.६% ले सेवा पाएको हुन आउँछ।								
३.७ अस्पतालका सामाजिक सेवा एकाइबाट सेवा प्राप्त गर्ने लक्षित समूहका व्यक्तिको सङ्ख्या	१,२३,०००	२०७५/७६	सामाजिक सेवा एकाइको प्रतिवेदन	१,५६,०००	२,९०,०००	२,५०,०००	४,००,०००	सामाजिक सेवा एकाइको प्रतिवेदन

नोट: ने.ज.स्वा.स. नेपाल जनसाङ्ख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षण

* उल्लिखित सूचकबमोजिमको आधाररेखा तथ्याङ्क उपलब्ध हुन नसकेकोले यस नतिजा अनुगमनको ढाँचामा समावेश गरिएको छैन । यसलाई आगामी वर्षमा हासिल गर्नुपर्ने उपलब्धिको आधारका रूपमा समावेश गरिएको छ ।

Supported by:

Disclaimer:- This material has been funded by UKaid from the UK Government; however the views expressed do not necessarily reflect the UK government's official policies.